

Almanya'da İslam İlahiyatı

Prof. Dr. Emin Köktaş

Bugün Almanya'da İslam'la ilgili olarak üniversite düzeyinde verilen eğitimi, mevcut müfredat programlarını böyle kısa bir yazı çerçevesinde ele almak ve değerlendirmek mümkün değildir. Çünkü bu konunun Almanya'da belli bir geleneği vardır; eğitim ve araştırma olarak ciddi bir birikim sağlanmıştır. Ayrıca konu, zaman zaman değişik açılardan tartışma konusu da olmaktadır. Burada bunları özetlemek mümkün değildir. Bu nedenle, üniversite düzeyinde İslam'la ilgili olarak verilen eğitimin muhtevasını ele almak ve yapılan araştırmaları değerlendirmek yerine, bu eğitim anlayışına hâkim olan bakış açısı üzerinde durmak; bu bağlamda yeni denemelere, yeni kurulan kürsülere değinmek ve bunlar hakkında kısa bilgi vermek istiyorum. Almanya'da İslam İlahiyatı imkanını veya bir İslam İlahiyat Fakültesinin imkânı ve gereğini bu bağlamda ele almanın ve değerlendirmenin anlamlı olacağını düşünüyorum.

Durum

Konunun başlığını oluşturan „İslam İlahiyatı" kavramı açısından konuya baktığımızda şunu belirtmemiz gerekmektedir: Bugün Almanya'da bilinen anlamda veya ilahiyat kavramının ifade ettiği anlamda fakülte düzeyinde bir İslam ilahiyatı eğitimi verilmemektedir. Ancak, bir süreden beri bununla ilgili tartışmalar vardır. İslam'la ilgili konularda eğitim ve araştırma dendiğinde, bilindiği üzere üniversitelerin Oryantalist bölümlerinde ve özellikle 70'li yıllardan itibaren kavram ve içerik olarak yaygınlaşmaya başlayan şekliyle „İslam Bilimi (Islamwissenschaft)" bölümlerinde verilen eğitim ve yapılan araştırmalar akla gelmektedir. Bilindiği gibi Oryantalizm kapsamlı bir kavramdır ve alan olarak sadece din olarak İslam'ı konu edinmemektedir. Oryantalizm, bütün Asya dahil doğu dilleri, doğunun maddi ve manevi kültürü ile ilgilenen oldukça kapsamlı bir bilimsel disiplindir. Bu anlamıyla "Doğu" ile ilgili her konu bu disiplinin ilgi alanına girmektedir. Son yıllarda kavram olarak daha fazla kullanıldığı gözlenen İslam Biliminin alanının daha dar olduğu ve sadece İslam ve İslam dünyasına ilginin ön plana çıktığı söylenebilir. İslam Bilimi kavramlaştırmasının yaygınlaşmaya başlamasında Oryantalizme yöneltilen önemli eleştirilerin de bir rolünün olduğunu göz önünde bulundurmakta yarar vardır.

İslam dünyasında da ciddi etkileri olan ve yoğun tartışmalara neden olan Oryantalizmin Almanya'da köklü bir geleneği vardır. 1830'lu yıllarda Almanya'da ilk kürsünün kurulmasıyla başlayan, 1845'de „Deutsche Morgenländische Gesellschaft"ın (DMG) kurulması ve 1847'de „Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft"ın yayına başlamasıyla kurumsallaşmaya başlayan süreç, günümüze kadar gelişerek devam etmiş ve üniversite sisteminin bir parçası haline gelmiştir. Günümüzde İslam konusu pek çok Alman üniversitesinin programlarında yer almaktadır. Şu anda 20'nin üzerinde

üniversitede İslami bilimler ve doğu dilleri ve kültürleri konusunda programlar bulunmaktadır. Toplam olarak yaklaşık 35 kürsü, Enstitü veya Seminer, İslam'ı konu edinen çalışmalar yapmakta, eğitim vermekte, İslam dünyasında dil, tarih ve kültür v.b. konularında araştırma yapmaktadır. Bunlardan bazıları ise belli alanlarda uzmanlaşma yolunu seçmiştir. Örneğin Bamberg Türkiye ve İran konularına, Bayreuth Afrika'da İslam konusuna ağırlık vermekte, Erfurt Avrupa'da Müslüman azınlıklar konusunda çalışmalar yapmaktadır. Mevcut programların hepsi, bölüm veya kürsü mahiyetindedir. Bu nedenle bu kürsülerden söz edilirken, "üniversite bölümü olarak küçük (1 veya 2 profesör istihdam edilmektedir), ilgi alanı olarak büyük" ifadesi kullanılmaktadır. Din Bilimi ve ilahiyat ayrımı göz önünde bulundurulduğunda bunların hepsi Din Bilimi kategorisinde yer almaktadır. İlahiyat anlamında olmasa bile İslami bilimlerle ilgili eğitim veren herhangi bir Fakülte Almanya'da bulunmamaktadır.

Üniversitelerdeki programların dışında, eyalet hükümeti ve dış işleri bakanlığı tarafından ekonomik olarak desteklenen Hamburg'daki „Deutsches Orient Institut“, Berlin'deki „Zentrum Moderner Orient“ ve benzeri kurumların çalışmaları da önem taşımaktadır. „Deutsches Orient-Institut“ medyada İslam'la ilgili konularda ön plana çıkmaktadır.

Tarihsel gelişim süreci ve yapılan tartışmalar bağlamında oryantalist anlayışta da değişiklikler olmuş; konu, metot ve yaklaşım tarzı ve bakış açısında çeşitlilik ortaya çıkmıştır. Artık, klasik oryantalist anlayışla sadece tarihsel-filolojik ağırlıklı araştırmalar yapılmamakta, İslam ve İslam dünyasıyla ilgili pek çok konu gerektiğinde interdisipliner yaklaşımla ele alınmaktadır. Sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik vb. konular ve güncel gelişmeler de ilgi alanına girmektedir. Böylece pek çok konuda asla göz ardı edilemeyecek çok ciddi bir bilgi birikimi oluşmuştur.

Sorun

Bu noktada şu sorulabilir: Bu kadar kapsamlı kurumlaşmaya ve araştırmaya rağmen son yıllarda İslami ilimler alanında yeni eğitim kurumlarının ya da kürsülerin kurulması ne anlama gelmektedir? Ya da başka bir ifade ile bunlar hangi ihtiyacı karşılamak üzere kurulmaktadırlar? Hakikaten bunlara ihtiyaç var mıdır?

Bu ve benzeri soruların cevabı, mevcut kurumlarda verilen eğitimin dayandığı temel anlayışta veya bu eğitime hakim olan bakış açısında aranabilir. Sorun, verilen eğitimin kalitesi ile ilgili değil, niteliği ile ilgilidir. Bu bağlamda Oryantalist veya İslam Bilimi çerçevesinde verilen eğitime hakim olan bakış açısı farklı yönlerden değerlendirilebilir. Bu tartışmaya girmeden, bu anlayışı ve bakış açısını göstermesi bakımından yararlı olacağı düşüncesiyle pratikten iki örnek vermek istiyorum: 1986 yılında dil kursu için kısa bir süre Berlin'de bulunurken fırsat buldukça dinleyici olarak Hür (Frei) Üniversitenin Oryantalist bölümünde derslere katılıyordum. Derslerden birinde bir profesörün özellikle Müslüman öğrencilerin bir konuya dikkatleri çekerken söylediği şu sözler dikkatimi çekmişti: Şöyle demişti öğrencilere: „Yanlıı anlamayın, biz burada müftü, imam yetiştirmiyoruz.“ Benzer bir durumla Frankfurt'da karşılaştık. Hazırladığımız yeni eğitim programı ile ilgili olarak Rektörlük, aynı üniversitede bulunan Oryantalist

bölümüne böyle yeni bir programa ihtiyaç olup olmadığını sorup görüş istedi. Oryantalist bölümünün başkanı Prof. Dr. Hans Daiber üniversiteye yazdığı raporda, böyle bir programa ihtiyaç olduğunu, burada yapılmak istenenin kendi bölümlerinde yapılmadığını vurgulayarak, bu iki kürsü arasında işbirliğinin yararlı olacağını ifade ederek programın açılmasını destekledi.

Bu tespitler, çok doğru biçimde bir eğitim anlayışını ve uygulamasını göstermektedir. Yani mevcut Oryantalist bölümlerde yapılan eğitimin amacının, Müslümanların ihtiyacı olan doğrudan İslami ilimler eğitimi değil, İslam hakkında bilgilenme eğitimi olduğu söylenebilir. Yani bir tür İslam "üzerine" konuşma veya İslam "hakkında" konuşma; İslam'ın "içinden" veya İslam "için" ya da Müslüman olarak konuşma değil. Bu nedenle eğitimin odağında doğrudan bir din olarak İslam'la ilgili konulardan çok, İslam kültürü çerçevesinde gerektiği kadar dini konular yer almaktadır. Hiç kuşkusuz böyle bir anlayışla yapılan eğitim ve araştırma faaliyetlerinin, akademik ve bilimsel değeri tartışmasız önemli olmakla birlikte, Almanya'da yaşayan Müslümanların ihtiyaçlarını karşılama ve sorunlarını çözme konusuna yeterli katkı sağladıklarını veya sağlayacaklarını söylemek zordur. Zaten bu kurumların doğrudan Müslümanların taleplerini karşılama gibi bir iddiaları da yoktur.

Bugün Almanya'da 2,6 milyonu Türk olmak üzere yaklaşık 3,5 milyon Müslüman yaşamaktadır. Bu insanların dini konularla ilgili talepleri, ihtiyaçları ve sorunları bulunmaktadır. Aslında Almanya sosyo-kültürel ve siyasal ortamında veya genel olarak Batı'da İslami yaşayış ve anlayış sosyolojik ve teolojik olarak yeniden şekillenmektedir ve bunun maalesef Müslümanlar tarafından yeteri kadar analizi yapılamamıştır. Bunun dışında Alman kamuoyunda yabancılarla ilgili olarak yapılan toplumsal, kültürel, siyasal ve benzeri tartışmalar çoğu kez şu veya bu şekilde mutlaka İslam'la ilişkilendirilmektedir. Kısacası İslam'la ilgili konular sürekli gündemdedir. Diyalog faaliyetlerinin önemi artmaktadır. Dinle ilişkilendirilen entegrasyon tartışmaları artmaktadır. Bu nedenle, İslami konuları iyi bilen, yaşadığı toplumu iyi tanıyan ve analiz edebilen iyi yetişmiş insanlara ihtiyaç vardır. Türklerin, İlahiyat alanı hariç pek çok alanda iyi yetişmiş elemanlarının olduğu söylenebilir. En zayıf oldukları alanlardan birisi, en çok tartışılan alan olan din konusudur. Din konusunda genelde taşıma su ile değirmen döndürülmektedir. Kuşkusuz bu da önemlidir, ama yeterli değildir. Suyun düzenli akmadığı yerde başka çare de yoktur.

Bu tür genel sorunların dışında, İslami ilimler eğitimini pratikte yakından ilgilendiren ve yeni uygulamaların da büyük ölçüde gerekçesini oluşturan bir konu üzerinde özel olarak durmak gerekmektedir. Bu konu İslam din dersleri sorunudur. Buna son zamanlarda gündeme gelen imam eğitimi konusu da eklenebilir. İmam eğitimi konusu daha çok Müslümanların bir iç sorunu olarak görülebilse de din dersi konusu doğrudan devleti ilgilendirmektedir. Çünkü ailelerin okullarda okuyan çocukları için din dersi taleplerini karşılamak devletin görevleri arasında yer almaktadır ve din dersi anayasal güvence altındadır. Bu nedenle İslam din dersi konusu en fazla tartışılan konular arasında yer almaktadır.

İslam din dersi konusu, hem Almanya için hem de burada yaşayan Müslümanlar için büyük önem taşımaktadır. Bu dersin verilmesini bekleyen yaklaşık 900.000 çocuğun bulunduğu ifade edilmektedir. Bu ders için yine yaklaşık 4000 ile 4500 civarında öğretmen kadrosuna ihtiyaç bulunduğu belirtilmektedir. Bu dersin, üzerinde ısrarla durulan entegrasyon konusuna katkısını tartışmaya bile gerek yoktur sanırım.

İmam eğitimi konusuna gelince, Almanya'da sadece DITIB'e (Diyanet İşleri Türk İslam Birliği) bağlı camilerin sayısının 800 civarında olduğu göz önünde bulundurulursa ve buna diğer cemaatlerin camileri de eklenirse imam ihtiyacı konusunda da bir fikir sahibi olunabilir. Ancak, imam eğitimi ve istihdamı konusu devletin doğrudan sorumluluk sahibi olduğu bir alan değildir.

Alman anayasasının öngördüğü bir İslam din dersi, özel durumu nedeniyle Berlin hariç, Alman okullarında hala mevcut değildir. Alman resmi makamları ve kiliseler açısından bu dersin verilmesine karşı çıkan yoktur. Eski Alman Cumhurbaşkanı Sayın Rau, bir konuşmasında "İslam din dersini sadece Kur'an kurslarına/okullarına bırakamayız. Okullarımızda da bu din dersini, eğitim görmüş ve devlet tarafından sınavdan geçirilmiş öğretmenlerle vermeliyiz" diyordu. Bununla birlikte Anayasanın öngördüğü İslam din dersinin okullarda düzenli dersler arasında uygulamasına hala geçilememiştir. Bunun yerine farklı eyaletlerde değişik adlar altında (Islamische Unterweisung, Islamkunde) bazı projeler uygulanmaktadır. Kuşkusuz bunlar da yararlıdır.

İslam din dersi söz konusu olduğunda birbiriyle bağlantılı üç konu kaçınılmaz olarak gündeme gelmektedir.

- a) Dersin verilmesinde devletin dışında taraf olacak, yani devletin muhatap kabul edeceği bir dini cemaatin (Religionsgemeinschaft) gerekliliği;
- b) Dersin müfredatı;
- c) Dersi verecek öğretmenlerin eğitilmesi.

Birinci konu doğrudan Müslümanların örgütlenmesiyle alakalıdır. Şu anda basit dernek statüsünde (e.V) örgütlenmiş olan Müslümanlar, "dini cemaat" (Religionsgemeinschaft) statüsüne sahip değildirler. Bir dini cemaat nasıl olunur ve bunun için neler gereklidir? Bu ve benzeri soruların cevabı veya bu statünün nasıl kazanılacağı konusu, Anayasa mahkemesi ve İdari mahkeme kararlarında açıklığa kavuşturulmuştur. Bu statü, en azından Almanya'da yaşayan bütün Müslümanları temsil edecek bir organizasyonun kurulması anlamına gelmemektedir. Alman İdare mahkemesi bir kararında bu konuya açıklık getirmektedir. "Dini cemaat kavramı insanların bir dini inanca katılmalarını ifade etmez. Yeryüzünde yaşayan Müslümanların tamamı Alman hukukuna göre bir dini cemaat değildir" (BVerwG 6 C 2.04). Bu nedenle dini cemaat kavramı, devletin hukuk düzeninde bir uzlaşmaya işaret etmektedir, sadece bir dini cemaat olmaya değil (BVerwG 83, S.355). Bundan dolayı bir cemaatin, bir dine mensubiyetini ifade etmesi dini cemaat olması için yeterli değildir. Yargı, yalnız üyelerini bağlayan ve dışarıdan görülebilen bir "örgütsel yapı" üzerinde durmaktadır. Bu nedenle Alman Anayasa mahkemesi ve İdare mahkemesi dini cemaat kavramını açık biçimde "özünde sosyolojik" bir kavram olarak

görmektedir. Bu nokta önemlidir. Çünkü bazılarının zannettiği gibi yeni bir "Müslüman kilise" kurmak söz konusu değildir. Bu örgütlenme konusu, sadece din dersi sorunu ile ilgili olarak değil, aslında Almanya'da yaşayan Müslümanların dinle ilgili birçok sorunu bakımından anahtar niteliğindedir.

Müslümanlar arasında henüz dini cemaat statüsünde bir organizasyon olmadığından veya bu statüde kabul edilmediklerinden, Müslümanlar tarafından din dersinin muhatabı olmaya yönelik girişimler bugüne kadar başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. Bunun yerine eyalet hükümetleri, Müslüman gruplarla görüşerek uzlaşma ile bazı projeleri uygulamaya koymuştur. Bu projeler yararlı olmakla birlikte anayasanın öngördüğü İslam din dersi değildirler.

Müfredat konusu teknik bir konudur ve bu noktada pedagojik esaslar dışında devletin haklı olarak hassasiyet gösterdiği bazı konular (demokrasi, insan hakları, kadın erkek eşitliği gibi) hariç, dersin muhtevası büyük oranda dini cemaat tarafından belirlenmek durumundadır. Yani devlet, dersin organizasyonu ilgili konuları, dini cemaat muhtevayı belirlemektedir. Başka bir ifade ile dersin muhtevası, ilgili dini toplulukla uzlaşmayla belirlenmektedir. Bu nedenle burada da bir muhataba ihtiyaç vardır. Alman laiklik anlayışında devlet, din dersinin muhtevasına müdahale hakkını kendinde görmemektedir.

Üçüncü konu ise bu dersi verecek öğretmen meselesidir ki, konunun şu anda bizi ilgilendiren kısmını oluşturmaktadır. Burada esas konu, bu dersi verenlerin nasıl bir eğitim almaları, kim veya kimler tarafından eğitilmeleri gerektiği meselesidir. Aslında Anayasa, din dersinden farklı olarak, din dersi öğretmeni konusunda bir açıklama yapmamakta, bir düzenleme öngörmemektedir. Bunun yerine bu konu, Hıristiyanlıkla ilgili dersler söz konusu olduğunda kiliselerle eyalet yönetimleri arasında yapılan anlaşmalarla düzenlenmiştir. Bu öğretmenlerin üniversitelerde yetiştirileceğine dair anlaşmalar yapılmıştır. Din dersi konusunda olduğu gibi, öğretmen yetiştirilmesi ve bunları yetiştirecek öğretim üyelerinin atanmasında da dini cemaatler hukuki söz sahibidir. Dolayısıyla atamalar ancak onların onayı ile yapılabilmektedir. Bu nedenle Hıristiyan İlahiyat fakültelerinde kilisenin onayı olmadan Profesör olmak mümkün değildir. Dini muhataplar (kiliseler), din dersi konusunda olduğu gibi öğretmenlerin ve din adamlarının yetiştirileceği müfredat ve sınav yönetmenliğinin hazırlanmasında söz sahibidir.

Herhangi bir eyalet yönetimi ile yapılmış böyle bir anlaşma en azından şu anda Müslümanlar için bulunmamaktadır. Bu nedenle Münster'de yeni kurulan kürsü örneğinde, bir anlamda bu boşluğu doldurmak üzere, Müslüman grupların temsilcilerinden oluşan bir danışma kurulu oluşturulmuştur. Gerçi bu kurul profesörün atanması noktasında hukuki yetkiye sahip değildi, ama sürecin tamamını izlemiş, kurula bilgi verilmiş ve görüşü sorulmuştur. Böylece atama için bir tür resmi olmayan onay alınmıştır. Şimdi de bu kurula resmi bir statü verilmeye çalışılmaktadır.

Böyle bir anlaşmanın olmamasının hukuki açıdan çok da sakıncalı olmadığı ifade edilmektedir. Çünkü İslam din dersi uygulamaya konduğunda, bunun mantıklı ve hukuki sonucu olarak bu dersi verecek öğretmenlerin yetiştirilmesi gereği

kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Bu nedenle, önce öğretmen yetiştirelim, sonra dersi uygulamaya koyalım mantığı yerine ikisini birlikte düşünmek daha yararlı olabilir.

Yeni Kürsüler ve Eğitim Programları

Almanya'da yeni kurulan kürsülerden ikisi, pratikte doğrudan eyaletlerindeki öğretmen ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak gündeme gelmiştir. Şu anda bu kürsülerden mezun olan öğrenci yoktur. Bu nedenle, uygulanmakta olan İslam din dersi ile ilgili projelerde görev alan öğretmenler daha çok, ya Türkiye'de ilahiyat eğitimi almış, ya da Almanya'da İslam bilimi eğitimi almış insanların ek bir eğitime tabi tutulduktan sonra görev verilen insanlardır. Dolayısıyla bu yol geçici olarak yararlı olmakla birlikte kalıcı bir çözüm yolu olarak görünmemektedir. Bu nedenle Türkiye'deki ilahiyat fakültesi mezunlarının Almanya'ya öğretmen olarak atanmaları kalıcı çözüm değildir. Çünkü Türkiye'de eğitim görmüş bu gençler, bilgi donanımı bakımından yeterli görülebilirler de, eğitim ve özellikle öğretmenlik sadece bilgidir. Türkiye'deki bir ilahiyat fakültesinde açılacak Almanca eğitim veren ve Almanya'da bir üniversite ile iş birliği yapan bir bölüm belli ölçüde yararlı olabilir. Almanya'daki lise mezunlarından isteklilerin, Türkiye'de İlahiyat eğitimi almalarının sağlanması ve sonra tekrar Almanya'da görev yapmaları da yararlı sonuçlar verebilir.

Daha önce de ifade edildiği gibi, mevcut Oryantalist veya İslam Bilimi eğitiminin "İslam üzerine" konuşma biçiminde olduğu düşünülürse, bu alanlarda verilen eğitimin, önemli olmakla birlikte sorunu çözmek için yeterli olmadığı söylenebilir. Bu nedenle İslami anlayışla yapılacak bir eğitime ihtiyaç olduğu açıktır. Böyle bir eğitimi, mevcut eğitim anlayışına bir alternatif olarak değil, onu tamamlamak ve İslam'ın üniversite düzeyinde temsil edilmesi şeklinde düşünmek gerekir. Bu, aynı zamanda çoğulculuğun ve din özgürlüğünün de bir gereğidir.

Öğretmen ihtiyacını karşılamaya yönelik somut adımlardan söz edecek olursak şu anda hayata geçirilen üç projeden söz etmek yararlı olur sanırım. Almanya'da başlarında Müslüman Profesörlerin bulunduğu bu yeni kürsüler bana göre pek çok açıdan bir dönüm noktasının işaretleridir.

Bunlardan birisi, Prof. Dr. Muhammed Kalisch'in Temmuz 2004 yılında atanmasıyla Münster Üniversitesinde „Zentrum für Religiöse Studien“in çatısı altında kurulan „Religion des Islam“ (İslam Dini) kürsüsüdür. Bu programda, normal olarak öğretmenlik eğitimi alan gençler, İslam'la ilgili derslere de girebilmeleri için eğitilmektedirler. Münster'le ilgili olarak yeni bir gelişmeye de değinmekte yarar var sanırım. Almanya'da üniversitelerin eğitim programlarını Bachelor-Master sistemine dönüştürmeleri sürecinde Münster, mevcut bu programın yanı sıra, 3 yıllık Bachelor eğitimine dayalı olarak iki yıllık yeni bir Master "İslam İlahiyatı" programının açılış çalışmalarının sonuna gelmiştir. Böylece bir fakülte düzeyinde olmasa bile ilk defa İslam ilahiyatı kavramı bir eğitim programında kullanılmış olmaktadır.

İkinci proje ise Erlangen projesidir. Prof. Dr. Johannes Laehnemann'ın sözcülüğünü yaptığı ve 5 fakültenin ortaklaşa yürüttükleri İslam Merkezi'nin (Zentrum für Islamische Religionslehre (IZIR)) üniversitede kurulmasıyla

başlayan çalışmalar belli bir aşamaya gelmiştir. İslam Din Öğretisi Profesörlüğü (Professur für Islamische Religionslehre) kurularak kürsünün başına bir Müslüman olarak Dr. Harun Behr süreli profesör (6 yıllık) olarak atanmıştır ya da atanmak üzeredir. Bir süredir misafir profesörlerle sürdürülen ve tam bir kürsü mahiyetinde olmayan eğitim, böylece yeni bir yön ve istikrar kazanmış olacaktır. Başlangıçta mevcut öğretmenlere ek eğitim vererek işe başlayan kürsünün yeniden yapılanma sürecinde olduğu söylenebilir. Kürsünün dini cemaat olarak muhatabı Erlangen İslam Din Cemaati'dir („Islamische Religionsgemeinschaft Erlangen“).

Her iki proje de finansman olarak eyalet hükümetleri tarafından desteklenmektedir. Yani tamamen Almanya'nın kendi projeleridirler.

Üçüncü proje ise ortaklığa dayalı olarak biraz daha farklı bir anlayışla Frankfurt Goethe Üniversitesi Protestan İlahiyat Fakültesinde Din Bilimi bölümü içinde kurulan "İslam Din Bilimi Vakıf Profesörlüğü"dür. Bu proje, T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı ile üniversite Rektörlüğü arasında imzalanan bir anlaşma ile kurulmuştur ve finansman olarak Diyanet tarafından desteklenmektedir. Bu proje 2002 yılının sonlarında deneme olarak hayata geçirilmiştir. Mart 2005 tarihinde vakfın kapsamı ve süresi uzatılarak, Diyanet 5 yıl daha projeyi ekonomik desteklemeyi kabul etmiştir. Böylece Diyanet ilk defa Almanya'da hatta Avrupa'da bir üniversite ile işbirliğine başlamıştır. Bu kürsüde Türkiye'nin ekonomik olarak desteklediği iki profesör görev yapacak, bunlardan birisi eyalet Yüksek Okul yasasına göre süreli profesör olarak (6 yıllık) atanacak, diğeri ise en fazla iki yıl için vakıf kurulunun önerisi ile Rektörlük tarafından görevlendirilecektir.

İmzalanan anlaşmada, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam arasındaki tarihi bağlantıya vurgu yapılarak vakıf sahibinin (Diyanet), üniversitede bilimsel söylem çerçevesinde "otantik İslam'ın" temsilini, ilahiyatlar arası söylemi desteklediği vurgulanmaktadır. Kürsünün faaliyetlerini planlamak üzere bir vakıf kurulu oluşturulmuştur. Kurulda Diyaneti temsilen iki üye, Protestan İlahiyat Fakültesi dekanı ve bir Rektör yardımcısı dâhil olmak üzere 4 Alman üye bulunmaktadır. Kararlar oybirliği ile alınmaktadır. Hazırlanan müfredat Hessen eyaleti bilim bakanı tarafından onaylanmış ve resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. "İslam Din Bilimi" adlı bu yeni program bir magister (Türkçe'deki mastır karşılığı) programıdır. Süresi 8 sömestrdir ve ardından mastır çalışması gelmektedir. Program yaklaşım olarak "İslam'ın Avrupa bağlamında gelişmesi ve dinler arası diyalogun İslami temellerine özel önem verme" anlayışından hareket etmektedir.

Bu programın asıl hedefi İslami konularda uzman yetiştirmektir. Programa katılan öğrencilerin birinci yan alan (Nebenfach) olarak Yahudilik-Hıristiyanlık programını okumaları zorunludur, ikinci yan alanı kendileri tercih edecektir. Hessen eyaletinde henüz İslam din dersi ile ilgili bir uygulama olmadığından program, şimdilik doğrudan öğretmen yetiştirmeye yönelik değildir. Ancak bu dersin Hessen eyaletinde de uygulamaya konması gündemdedir. Ancak, aşılması gereken bazı sorunlar vardır. Üniversite imam eğitimini kendi resmi görevi olarak

görmediğinden, bu da çalışma alanları arasında açık biçimde belirtilmemiştir. Üniversite ve Fakülte yönetimi bu konuyu şöyle açıklamaktadır: "Müslümanların ihtiyaçlarından olan din görevlisini yetiştirmek, doğrudan bizim sorumluluk alanımıza girmez. Ancak, bu programdan mezun olan insanları Müslümanların din görevlisi olarak istihdam etmesinden onur ve gurur duyarız"

Bununla birlikte gerekli destek eğitim verildiği takdirde bu görevleri (öğretmenlik ve imamlık) yapabilecek donanımda bir eğitim verilmesi hedeflenmektedir. Programa veya derslere sadece Müslüman öğrencilerin katılması şeklinde bir zorunluluk yoktur. Bu şekliyle program Almanya'da ilktir.

Bu noktada imam eğitimi ile ilgili olarak da bir iki hususa değinmekte yarar var sanırım. İmam eğitimi ve istihdamı konusu daha önce de ifade edildiği gibi, din dersi konusunda olduğu gibi doğrudan devletin sorumluluk alanına girmemektedir. Bu konu doğrudan cemaatleri ilgilendirmektedir. Almanya'da devlet ya da kamuoyu son zamanlarda daha çok imamların ya da vaaz ve hutbelerin dil sorunu ile ilgilenmektedir. İmamların Almanca bilmeleri, vaaz ve hutbelerin Almanca okunması talebinin dışında kuşkusuz önemlidir. Cemaat şu anda olduğu gibi, eğer almanca konuşmaları anlayacak durumda değilse, vaaz ve hutbelerin Almanca olmasının fazla bir anlamı olmayabilir. Kanımca imamların eğitimi konusu sadece dil meselesi değildir, bundan öte bir sosyalizasyon meselesidir. Türkiye'nin herhangi bir yerinde görev yapan bir imamın veya görevlinin, başka bir dini ve sosyo-kültürel ortamda beklenen hizmetleri yapabilmesi kolay değildir. Nitekim bunun bilincinde olan Diyanet İşleri Başkanlığı, son yıllarda yurt dışına gönderdiği görevlileri özel bir eğitimden geçirmektedir. Türkiye'den imam gönderilmesine devam edilmesinin yanı sıra Almanya'da da imam eğitimin yapılması önemlidir ve bunun yeri de üniversitelerdir.

Alman üniversitelerinde yer alan bu kürsüler ve açtıkları eğitim programları çok yeni olduğundan, faaliyetlerini ayrıntılı olarak değerlendirmek için zamanın erken olduğunu düşünüyorum. Bu üç yeni programın üç ayrı eyalette gündeme gelmesi önemlidir. Muhtemelen bunları diğer eyaletler izleyecektir.

İslam İlahiyat Fakültesi İmkanı

Bir dönüm noktasını ifade eden bu kürsülerin ya da bölümlerin kurulması ile başlayan sürecin ardından İslam İlahiyat Fakültesi konusunun daha açık biçimde gündeme geleceğini tahmin etmek zor görünmüyor. Zaten bu konuda akademik çevrelerde tartışma başlamıştır. Böyle bir fakülteye ihtiyaç da vardır. Bunun için hukuki veya anayasal bir engel olmadığı ifade edilmektedir.

Ancak, mevcut Katolik ve Protestan İlahiyat fakülteleri örneği göz önünde bulundurulduğunda ve Almanya'da ilahiyat eğitiminin sadece tarafsız üniversitenin işi olmadığı düşünülduğünde, bu konuda da Müslüman taraftan bir muhatabın aranacağı düşünülebilir. Eyalet anayasalarında ve eyaletlerin yüksek okul yasalarında Katolik ve Protestan ilahiyatının üniversitelerde temsil edileceği güvenceye alınmıştır. Kiliseler ilahiyat eğitiminin tarafı olduklarından, öğretim üyelerinin atanmasından eğitime ilişkin programlara varıncaya kadar pek çok karar, kiliselerle uzlaşma içinde alınmaktadır. Kuşkusuz bunun tarihi temelleri

vardır. Ancak bu durum, İslam adına yeni bir fakültenin kurulmasına engel görünmemektedir. Müslümanlar dini cemaat veya kamu hukuku tüzel kişiliği statüsü kazandıklarında bu konu daha ciddi olarak gündeme gelecektir.

Böyle bir fakülte için partner olarak Türkiye Diyanet İşler Başkanlığı düşünülebileceği gibi, kamu hukuku tüzel kişiliği kazanması şartıyla („Körperschaft“ statüsü) DITIB de böyle bir fakültenin dini muhatabı olabilir ve DITIB'in böyle bir fakültenin partneri olması pek çok bakımdan daha uygun görünmektedir.

Almanya'da bir İslam İlahiyat fakültesinin kurulması, 3,5 milyon Müslüman'ın yaşadığı Almanya'da demokratik çoğulcu yapının bir gereği olduğu gibi, dini çoğulculuğun da bir gereği olarak düşünülmelidir. İslam'ın fakülte olarak üniversite düzeyinde temsil edilmesinin, Almanya'da din odaklı pek çok tartışmaya olumlu katkıda bulunma şansı çok yüksek görünmektedir. Müslümanlar için yeni bir ilahiyat modelinin ortaya çıkması da söz konusudur. Çoğunluğun tarihsel ve kültürel olarak Müslüman olmadığı bir toplumda İslam İlahiyat Fakültesi örneğinin, dinler ve ilahiyatlar arası diyalog çalışmalarına daha bilimsel bir nitelik ve ivme kazandıracağını da göz önünde bulundurmak gerekir.